

EVOLUȚIA SOCIAL-DEMOCRAȚIEI ÎN BANAT (1944-1948)

EUGEN MIOC
Liceul Teoretic Buziaș

În Transilvania și Banat, propagarea ideologiei socialiste s-a făcut pe filiera Viena-Budapesta. Primele organizații socialiste au apărut sub forma unor grupuri de dezbateri și propagandă. Cea mai importantă dintre acestea a fost „Asociația generală a muncitorilor din Timișoara” înființată în anul 1868. Ea își propunea apărarea intereselor muncitorilor din oraș și din regiune. În 1869 a aderat la Internaționala I devenind secție a acesteia. Asociații asemănătoare s-au mai înființat în orașele Arad (1870), Reșița (1871), Anina, Oradea, Oravița, Brașov, Cluj etc¹.

Primii conducători ai „Asociației generale a muncitorilor din Timișoara” au fost: Carol Farkaș, președinte și Gheorghe Ungureanu, secretar. La asociație au aderat 300 de muncitori români, germani, maghiari, sârbi etc. din întreprinderile industriale și atelierile din oraș², fapt ce atestă caracterul cosmopolit al regiunii și implicit al mișcării socialiste din acele vremuri. În 1871 activitatea asociației a fost interzisă de autorități deoarece își exprimase solidaritatea cu Comuna din Paris. Conducătorilor li s-a intentat proces, la Pesta, dar majoritatea au fost achitați³. În ciuda măsurilor coercitive luate de autoritățile maghiare mișcarea socialistă a continuat să se dezvolte. Anul 1890 a reprezentat un punct de reper. A fost momentul în care, la Timișoara, s-a sărbătorit primul 1 Mai cu o mare demonstrație muncitorească în cadrul căreia s-au cerut ziua de muncă de 8 ore și repaus duminical. A fost de asemenea anul când s-a constituit Partidul Social Democrat din Ungaria care avea în 1903 și o secție română. La congresul de constituire au participat doi delegați din Timișoara: Gheorghe Ungureanu și Ioan Dobrilovits⁴.

Odată cu declanșarea Primului Război Mondial activitatea social-democraților a cunoscut un recul. Începând cu anul 1917 însă, s-a reactivat și secția română a P.S.D. din Ungaria. În luna mai 1918, a fost aleasă o nouă conducere din care făceau parte: Iosif Jumanca, Tiron Albani, Iosif Ciser, Enea Grapini, Ion Flueraș, Ion Mihuț etc. P.S.D.R. din Ungaria a colaborat cu Partidul Național Român pentru atingerea idealurilor naționale. În Consiliul Național Român Central, constituit la 31 octombrie 1918, alături de 6 reprezentanți ai P.N.R. au intrat și 6 reprezentanți ai social-democraților români din Ungaria:

¹ Jurca 1994, p. 11.

² Marin, Lunčan 1984, p. 20.

³ *Ibidem*, p. 23.

⁴ *Ibidem*, p. 30.

Iosif Jumanca, Ion Flueraș, Tiron Albani, Enea Grapini, Iosif Renoiu și Bazil Surdu. Social-democrații români s-au rupt de P.S.D. din Ungaria și s-au pronunțat pentru desprinderea totală a Transilvaniei de Ungaria, dar și pentru autonomie până când situația politică din România va face posibilă adoptarea unor reforme de nuanță social-democrată⁵.

În Banat, situația a fost ceva mai complicată. La 31 octombrie 1918, în condițiile dezagregării Austro-Ungariei, la Timișoara, la inițiativa social-democratului Otto Roth, s-a proclamat Republica autonomă Banat în cadrul Ungariei⁶. Existența acestei „republici” a fost efemeră căci pe 16 noiembrie 1918 armata sârbă a ocupat Timișoara, iar trei zile mai târziu întregul Banat, i-a îndepărtat pe Otto Roth și pe alți funcționari superiori maghiari și a instaurat administrația sârbă cu scopul alipirii acestei regiuni la Serbia. Abia în iulie 1919, în urma acordurilor de pace de la Paris, armata și autoritățile sârbe au evacuat Banatul și Timișoara⁷, iar Consiliul Dirigent din Transilvania l-a numit pe Aurel Cosma prefect al județului Timiș.

Numeroși militanți de stânga ai P.S.D. din Banat au luptat alături de comuniștii maghiari pentru apărarea Republicii Ungare a Sfaturilor⁸.

La alegerile parlamentare din 25-27 mai 1920 P.S.D., care își schimbase numele în Partidul Socialist, a obținut 19 locuri de deputați și 3 de senatori⁹. După greva generală din octombrie 1920, înăbușită cu forța armată de guvernul Alexandru Averescu, mișcarea socialistă din România a intrat în declin.

Ambiția Moscovei de a-și subordona cu orice preț Partidul Socialist din România a dus în anul 1921 la scindarea acestuia. La Congresul desfășurat între 8–13 mai 1921, 428 de delegați din 540 s-au pronunțat pentru transformarea Partidului Socialist în Partid Comunist și pentru afilierea la Internaționala a III-a Comunistă. Istoriografia de dinainte de 1989 a condamnat atitudinea socialiștilor care nu au vrut să se afilieze la Comintern (Internaționala a III-a Comunistă) afirmând că prin aceasta s-a frânat dezvoltarea luptei unite a proletariatului¹⁰.

În perioada interbelică, socialiștii (social-democrații) au respins toate propunerile comuniștilor de a reface unitatea partidului clasei muncitoare sub tutela Moscovei. La rândul lor au făcut propuneri pentru crearea unui Front Unic, dar nu sub tutela comuniștilor¹¹. Dacă și unii și alții se considerau revoluționari și doreau crearea societății fără clase, metodele de realizare a

⁵ Jurca 1994, p. 91, 93 și 94.

⁶ Iancu 2007, p. 61.

⁷ La Conferința de pace de la Paris Banatul a fost împărțit, pe criterii etnice: două treimi au revenit României și o treime Serbiei (Regatului sârbo-croato-sloven). O mică parte a Banatului istoric, situat la confluența Mureșului cu Tisa, a rămas Ungariei.

⁸ Marin, Lunčan 1984, p. 41.

⁹ Jurca 1994, p. 111.

¹⁰ Petric, Țuțui 1968, p. 11.

¹¹ *Ibidem*, p. 19.

acestui obiectiv difereau foarte mult. În timp ce comuniștii doreau instaurarea noii orânduirii prin acțiuni violente, revoluționară, după modelul Partidului Comunist (bolșevic) al U.R.S.S., social-democrații doreau transformări treptate, înfăptuite pe cale legală, democratică¹².

În timp ce social-democrații își păstrau independența, Partidul Comunist din România a fost în perioada interbelică o simplă anexă a Cominternului, ale cărui dispoziții le-a îndeplinit punct cu punct. „Pretinzând că vorbește în numele clasei muncitoare, P.C.R. era doar un purtător de cuvânt pentru teze și directive formulate în afara României și aflate de cele mai multe ori în contrast flagrant cu bunul simț politic și cu interesele evidente ale partidului”¹³.

Între 7-9 mai 1927 a avut loc Congresul al XIV-lea al P.S.D. (congresul de refacere al partidului). La lucrări au participat 56 delegați având 93 mandate și reprezentând 40.513 muncitori¹⁴. Programul adoptat cu ocazia acestui congres a stat timp de două decenii la baza activității social-democrației române. El prevedea: votul universal pentru toți cetățenii țării care au împlinit 20 de ani fără deosebire de naționalitate, religie sau sex, libertatea deplină a presei, întrunirilor și asocierilor, separarea bisericii de stat, libera exercitare a cultului pentru toate confesiunile și credințele religioase, descentralizarea administrativă, reformă radicală a Codului penal, egalitatea deplină a femeilor cu bărbații, gratuitatea absolută a învățământului profesional secundar și superior, desființarea dominației oligarhiei asupra vieții economice, etatizarea Băncii Naționale, desființarea impozitelor indirecte, scutirea de impozit a salariilor până la un minim necesar existenței, impozite progresive, protejarea micii gospodării țărănești, legiferarea contractului colectiv de muncă, legiferarea salariului minim pe economie etc¹⁵. După cum se poate constata, programul cuprindea reforme democratice care trebuiau înfăptuite în cadrul legal oferit de scena politică din România interbelică.

Până în martie 1938, când toate partidele politice au fost desființate, P.S.D. a refuzat orice colaborare cu P.C.d R., dar a colaborat sporadic cu P.N.Ț., aflat în opoziție, pentru doborârea guvernelor liberale. Începând cu anul 1944 va colabora cu P.C.d R. în cadrul Frontului Unic Muncitoresc, până în februarie 1948, când va dispărea prin fuziunea celor două partide.

La nivel local, asemenea tuturor celorlalte partide din România, P.S.D. a început să-și reactiveze organizațiile sau să înființeze organizații noi, abia după 23 august 1944. La fel au stat lucrurile și în județul Timiș-Torontal. Procedura a semănat cu cea întrebuițată și de alte partide, mai ales de P.C.R. Un delegat al partidului era trimis într-o anumită localitate, unde ducea muncă de lămurire cu

¹² Nedelea 1994, p. 22.

¹³ Tismăneanu 2005, p. 118.

¹⁴ Jurca 1994, p. 163.

¹⁵ *Ibidem*, p. 169-170.

cetățenii cărora le prezenta programul partidului și avantajele care decurgeau din afilierea la program. Cei convinși de argumente se întruneau în cadrul unei adunări generale și alegeau un comitet local al P.S.D. Se încheia apoi un proces-verbal care era trimis organizației județene¹⁶.

În județul Timiș-Torontal, în P.S.D. s-au înscris mulți cetățeni de origine etnică germană deoarece conducerea acestui partid le promisese că le va ușura situația de foști „colaboraționiști”: nu li se vor mai confisca proprietățile, nu vor mai fi trimiși în U.R.S.S. la muncă obligatorie etc.¹⁷. Din păcate, pentru germani aceste promisiuni nu s-au realizat, cu toate că secția P.S.D. Timișoara a făcut memorii în acest sens către conducerea centrală de la București. Ca motive s-au invocat considerente economice: faptul că deportarea și exproprierea va afecta economia Timișoarei, Banatului și chiar a României sau considerente politice, mulți germani care urmau să fie deportați erau membri P.S.D., dar fără rezultat¹⁸.

Cât privește numărul membrilor P.S.D. în Timișoara și județul Timiș-Torontal, fondurile arhivistice sunt destul de lapidare. Pentru orașul Timișoara am găsit o singură statistică, datată 30 iunie 1947, în care este prezentat numărul membrilor P.S.D.: 8.349. Dintre aceștia 4827 sunt muncitori, 499 meseriași, 105 patroni [proprietari de ateliere – n.n.], 1033 funcționari publici, 929 funcționari particulari, 259 liberi profesioniști, 150 comercianți și 479 diverse alte profesii¹⁹. Dintr-un raport al Legiunii de jandarmi Timiș-Torontal reiese că la data de 24 august 1946, P.S.D. avea la nivelul județului un număr de 7790 membri²⁰.

O singură statistică din anul 1947, fără a se specifica data, am mai găsit pentru județul Timiș-Torontal. Conform acesteia, la nivelul județului, P.S.D. avea în total 14215 membri. Defalcat pe plase, rezultă următoarea repartizare: Plasa Centrală - 2389 membri, Plasa Buziaș - 727 membri, Plasa Gătaia - 658 membri, Plasa Lipova - 363 membri, Plasa Chizătau - 166 membri, Plasa Periam - 1169 membri, Plasa Recaş - 338 membri, Plasa Vinga - 656 membri, Plasa Giulvăz - 481 membri, Plasa Ciacova - 805 membri, Plasa Deta - 852 membri, Plasa Jimbolia - 3832 membri și Plasa Sânicolaul Mare - 1779 membri²¹.

În prima jumătate a anului 1947, în județul Caraș P.S.D. avea 13016 membri²², iar în județul Severin 4908 membri²³.

¹⁶ SJTAN, fond *Comitetul județean Timiș-Torontal al Partidului Social Democrat, 1944-1948*, dos. 15/1945, f. 6, 17, 56, 58, 60, 66, 84 sqq.

¹⁷ SJTAN, fond *Comitetul regional P.C.R. Banat-Timișoara, 1944-1947*, dos. 16/1946, f. 49.

¹⁸ SJTAN, fond *Comitetul județean Timiș-Torontal al Partidului Social Democrat, 1944-1948*, dos. 31/1945-1946, f. 3.

¹⁹ *Loc. cit.*, dos. 7/1947, f. 179.

²⁰ SJTAN, fond *Legiunea de Jandarmi Timiș-Torontal, 1938-1949*, dos. 195/1946, f. 68-69.

²¹ SJTAN, fond *Comitetul județean Timiș-Torontal al Partidului Social Democrat, 1944-1948*, dos. 62/1947, f. 41-44.

²² Narai 2008, p. 89.

²³ *Ibidem*, p. 166.

Apropierea armatelor sovietice de granițele României i-a determinat pe social-democrați să accepte colaborarea cu comuniștii. La începutul anului 1944 mersul războiului indica victoria sigură a Armatei Roșii. O nouă eră se deschidea în istoria României, eră în care P.C.R. urma să joace un rol principal. Conștienți de acest lucru social-democrații au format împreună cu comuniștii, în aprilie 1944, Frontul Unic Muncitoresc. Colaborarea a continuat și după 23 august. Ea nu era însă lipsită de disensiuni. Comuniștii căutau să-și impună punctul de vedere în toate problemele majore și să transforme P.S.D. într-o simplă anexă. La rândul lor, social-democrații luptau pentru a-și păstra libertatea de decizie.

Ședințele F.U.M. Timiș-Torontal, desfășurate între anii 1945–1947, sunt revelatoare în ceea ce privește disensiunile existente între cele două partide. Astfel, în ședința din 9 ianuarie 1945, au apărut divergențe în privința tratamentului ce se preconiza a fi aplicat populației germane din România. Iuliu Dască, unul dintre liderii P.S.D. Timiș, arăta că nu este de acord cu formularea din textul Platformei program de guvernare unde se vorbea despre „confiscarea tuturor bunurilor germanilor din România”. Era însă de acord cu formularea: „confiscarea bunurilor hitleriștilor”. A fost combătut de reprezentantul P.C.R., Ilie Drăgan, care a afirmat că au fost foarte puțini șvabi și sași care nu au susținut hitlerismul. În sprijinul lui Drăgan a vorbit și Alexandru Moghioroș, aflat la acea dată la Timișoara: „Problema germanilor din România trebuie soluționată în mod radical, pentru ca pe viitor să nu mai apară o astfel de problemă. 99% din populația germană l-a susținut pe Hitler, altfel acesta nu ar fi ajuns la Stalingrad pe Volga și sub zidurile Moscovei”²⁴. În cele din urmă comuniștii și-au impus punctul de vedere. În ședința F.U.M. din 29 ianuarie 1945 s-a făcut o analiză a situației politice generale. Sub pretextul că în ultimul timp partidele de opoziție și-au intensificat activitatea politică și „caută să torpileze unitatea clasei muncitoare”, comuniștii au propus întărirea unității F.U.M. prin crearea unui Birou permanent format din reprezentanții celor două partide. Ca secretar județean al nou înființatului Birou permanent a fost propus Ioan Pirău, unul dintre liderii locali ai P.C.R.²⁵.

La 7 martie 1945, a doua zi după instalarea oficială a guvernului Groza, comuniștii timișoreni au prezentat un „Raport privitor la atitudinea dăunătoare F.U.M. a unor social-democrați”. În acest raport se arată că trei lideri locali ai P.S.D., aflați în mijlocul muncitorilor de la Fabrica „Kawe” din Timișoara, au făcut afirmații dușmănoase la adresa P.C.R. Dr. Schuster, unul dintre cei incriminați, ar fi afirmat că adevărata democrație este promovată de social-democrați și nu de comuniști. Aceștia din urmă doresc să acapareze majoritatea posturilor de conducere și „să instaureze dictatura ca în Rusia”. Darvas, alt

²⁴ SJTAN, fond *Frontul Unic Muncitoresc Timiș-Torontal, 1945-1947*, dos. 1/1945, f. 9 și 14-15.

²⁵ *Loc. cit.*, f. 22.

membru local P.S.D., ar fi adăugat că s-ar fi putut colabora cu național-țărăniștii și cu liberalii într-o adevărată democrație, dar din cauza comuniștilor această colaborare nu a putut fi înlăptuită²⁶.

La ședința F.U.M. din 21 martie 1945 s-a discutat atitudinea celor două partide în problema arestărilor efectuate de Chestura Poliției Timișoara. S-a prezentat un tabel cu numele a 63 persoane arestate, deoarece în viziunea comuniștilor ar fi fost legionari sau „hitleriști”. Moise Cocos, reprezentantul P.S.D. la ședință, a ridicat obiecții: între cei arestați figurează cetățeni care nu pot fi considerați legionari, hitleriști sau dușmani ai regimului instaurat la 6 martie 1945. Cu alte cuvinte arestările au fost arbitrare. Pirău, reprezentantul P.C.R., i-a răspuns că autoritățile au procedat conform ordinelor Ministerului de Interne. S-a declarat însă de acord cu cercetarea fiecărui caz în parte și cu lăsarea unor arestați în libertate până la finalizarea cercetărilor²⁷.

La 1 mai 1945, cu ocazia sărbătoririi unui an de la crearea F.U.M., a apărut „Circulara Nr. 2 a Comitetului Central al Frontului Unic Muncitoresc”. Circulara reglementa, din punct de vedere organizatoric, activitatea F.U.M. Conform circularei, atât P.C.R. cât și P.S.D. aveau deplină libertate de a-și desfășura munca de partid pe toate planurile, dar „în acțiunile politice de interes general”, trebuiau să colaboreze strâns. Se mențineau contacte permanente între celulele P.C.R. și grupurile muncitorilor social-democrați. În cazul unor neînțelegeri acestea vor fi aplanate de organele superioare²⁸.

„Circulara Nr. 2” nu a reușit însă să aplaneze diferențele dintre comuniști și social-democrați. La Timișoara situația s-a menținut tensionată. Un raport intitulat „Situația F.U.M. Timișoara”, datat 23 mai 1945 și semnat de secretarul Comitetului județean Timiș-Torontal al P.C.R., semnaleză faptul că între cele două partide colaborarea era anevoioasă. Aceasta s-ar datora P.S.D. care primea în rândurile sale „elemente” care până la 6 martie făcuseră parte din partidele istorice. Mai mult, unii membri marcanți ai P.S.D. au atacat în public P.C.R., iar în fabrici au apărut lozinci de genul: „Toți românii să se înscrie în P.S.D.”²⁹

La ședința F.U.M. din 11 iunie 1945 social-democrații s-au plâns că, în diferite fabrici din Timișoara au fost concediați și chiar arestați muncitori, unii dintre aceștia membri P.S.D.³⁰.

Un informator al P.C.R. sesiza faptul că la 1 iulie 1945 a asistat la o consfătuire a P.S.D. La această consfătuire Banciu, președintele filialei Anina, ar fi declarat: „social-democrații au luptat în trecut împotriva teroarei verzi [legionarilor – n.n.], iar azi sunt chemați să lupte împotriva teroarei roșii

²⁶ *Loc. cit.*, f. 34.

²⁷ *Loc. cit.*, f. 37-38.

²⁸ *Loc. cit.*, f. 51-53.

²⁹ *Loc. cit.*, f. 70.

³⁰ *Loc. cit.*, f. 94.

[comuniștilor - n.n.]"; „fiii României sunt terorizați, schingiuiți și internați în lagăre. Social-democrații nu vor dictatură comunistă ci democrație; vor ca fiecare cetățean să fie liber și trebuie să lupte pe toate căile posibile pentru a împiedica teroarea roșie”³¹. Eftimie Gherman, un alt lider social-democrat, era acuzat că ar fi făcut declarații asemănătoare în cadrul unei întruniri desfășurate la Anina³².

În cadrul ședinței F.U.M. din 18 iulie 1945, reprezentanții P.S.D. au ridicat problema înlocuirii prefectului social-democrat de Timiș. Demiterea acestuia nu fusese discutată în cadrul F.U.M. așa cum ar fi fost normal. Reprezentanții P.C.R. au răspuns că prefectul nu a fost demis, ci a demisionat pentru „abateri grave în administrație și datorită faptului că nu se bucura de încrederea ministrului de Interne”³³.

În a doua jumătate a anului 1945 comuniștii l-au acuzat pe Moise Cocoș, unul dintre liderii P.S.D. Timiș, că a avut în trecut „atitudine antidemocratică” și au cerut excluderea lui din partid. Cocoș a fost apărat însă de colegii săi. Aceștia au arătat că „este în interesul clasei muncitoare ca fiecare cetățean, indiferent de atitudinea politică pe care a avut-o în trecut, să se încadreze într-unul dintre cele două partide muncitorești și să primească educație socialistă sau comunistă”³⁴.

La 13 septembrie 1945 conducerea P.S.D. Timiș-Torontal trimitea un memoriu Comitetului Executiv al F.U.M. București, în care se plângea de colaborarea cu comuniștii. „Pretutindeni, în fabrici, în comune, în provincie, partidul nostru este defăimat, conducătorii și membrii P.S.D. sunt persecutați și arestați” se arată în memoriu. Această situație „este în contradicție cu spiritul colaborării dintre cele două partide în cadrul Frontului Unic Muncitoresc”. Se aduceau și exemple concrete: persecuții și arestări suferite de primarii P.S.D. din localitățile Jimbolia, Giarmata sau Bencecul de Sus³⁵.

La Conferința națională a P.C.R. din 16-21 octombrie 1945 s-a pus din nou problema fuziunii dintre cele două partide. Această variantă se pare că era agreată și de liderul P.S.D. Constantin-Titel Petrescu, dar numai în anumite condiții³⁶, care nu au fost însă acceptate de comuniști, deoarece ei doreau absorbția P.S.D. și nu o unificare pe baze democratice. A urmat pe 28 octombrie 1945 Conferința regională a P.S.D. Banat, desfășurată la Timișoara. La ea au luat parte delegați din cinci județe: Timiș-Torontal, Caraș, Severin, Arad și

³¹ *Loc. cit.*, f. 101.

³² *Loc. cit.*, f. 115.

³³ *Loc. cit.*, f. 104.

³⁴ *Loc. cit.*, f. 117.

³⁵ *Loc. cit.*, f. 143–144.

³⁶ Petric, Țuțui 1968, p. 45.

Hunedoara. Din partea conducerii centrale au fost prezenți Mișa Levin, secretarul P.S.D. și Lothar Rădăceanu, ministrul Muncii³⁷.

Colaborarea dintre P.C.R. și P.S.D. s-a tensionat în ultima decadă a anului 1945. La Timișoara, neînțelegerile au culminat la 25 noiembrie, când bande de huligani (comunicatul P.S.D. Timișoara le numește „bande legionaro-fasciste”), membri ai P.C.R., prin mijloace violente, au sabotat întrunirea social-democraților de la cinematograful Capitol. „Nesinceritatea și neloialitatea Partidului Comunist față de partidul nostru am observat-o de mult însă am presupus că nu emană de la forurile de conducere. După ieșirea fățiș dușmănoasă de ieri... nu mai putem crede în sinceritatea și loialitatea lor și nu mai putem sta mai departe în rezerva pe care ne-am impus-o în interesul menținerii, cultivării și aprofundării spiritului de solidaritate în cadrul F.U.M. căci tăcerea și rezerva noastră ar constitui o crimă față de clasa proletară”³⁸, se arată în comunicatul Comitetului Executiv al P.S.D. Timișoara din 26 noiembrie 1945.

Conștient de situația existentă în teritoriu și încurajat de victoria în alegeri a laburiștilor englezi, Constantin-Titel Petrescu spera să păstreze independența partidului său și a optat pentru o ruptură de comuniști³⁹. A fost un gest plătit mai târziu cu ani grei de închisoare.

La Conferința din decembrie 1945, Titel Petrescu a susținut prezentarea partidului la alegeri pe liste separate, cu program propriu, deoarece „un cartel electoral ar putea să întunece programul P.S.D., să provoace pierderi mari de voturi și scăderea influenței sale interne și externe”. Mergând singur în alegeri, P.S.D. „își afirmă independența și libertatea de mișcare” pentru a vedea ponderea reală pe care o are în rândurile electoratului român. Va continua să colaboreze și pe mai departe cu P.C.R.⁴⁰, dar de pe poziții egale. Majoritatea delegaților la Conferință au fost de acord cu propunerea președintelui P.S.D.

La Timișoara situația se menținea încordată. După 25 noiembrie 1945 legăturile dintre cele două partide erau practic rupte. Ședințele s-au reluat abia o lună mai târziu după ce Comitetul județean P.C.R. a trimis o telegramă în care arăta că s-au luat măsuri împotriva membrilor de partid care au provocat incidentele din 25 noiembrie de la sala Capitol. Aceste incidente ar fi fost opera unor persoane particulare și conducerea locală a P.C.R. nu a avut nici un amestec în provocarea lor⁴¹.

Momentul de criză dintre P.C.R. și P.S.D. s-a consumat practic în iarna anilor 1945-1946, cât timp Titel Petrescu a mai fost președintele social-

³⁷ *Făclia*, 1 noiembrie 1945.

³⁸ SJTAN, fond *Frontul Unic Muncitoresc Timiș-Torontal, 1945-1947*, dos. 1/1945, f. 178.

³⁹ Ionescu-Gură 2005, p. 34.

⁴⁰ SJTAN, fond *Comitetul județean Timiș-Torontal al P.S.D. Timișoara, 1944-1948*, dos. 2/1945, f. 14.

⁴¹ SJTAN, fond *Frontul Unic Muncitoresc Timiș-Torontal, 1945-1947*, dos. 1/1945, f. 182.

democraților. El a fost părăsit însă de majoritatea colegilor din conducerea partidului atât la Plenara Comitetului Central din 10 februarie cât și la Congresul P.S.D. din 10 martie 1946. Lothar Rădăceanu, Ștefan Voitec și acoliții lor pro-comuniști au creat o atmosferă de presiune și intimidare la adresa delegaților la Congres. Pentru exemplificare, spicuim din Regulamentul elaborat de Secretariatul General al P.S.D. și transmis în teritoriu. După ce se arată că lucrările Congresului se vor deschide în ziua de 10 martie 1946, iar ordinea de zi va conține un singur punct și anume fixarea definitivă a modului de participare a P.S.D. la alegerile parlamentare, se specifică: „Dezbaterile Congresului nu sunt publice. Presei i se vor da comunicări de către Birou”. În continuare se arată că dreptul la cuvânt îl au numai delegații prevăzuți cu carte specială. Fiecare delegat are dreptul la cuvânt o singură dată. Biroul, consultând Congresul, putea hotărî reducerea numărului vorbitorilor și închiderea discuției și, de asemenea, putea lua orice măsuri necesare pentru „buna conducere a dezbaterilor congresului”⁴².

După cum se poate constata, pro-comuniștii din fruntea P.S.D. și-au luat măsuri de precauție înainte de congres. Lucrările acestuia trebuiau să se desfășoare în sensul dorit de ei, iar eventualii opozanți trebuiau neutralizați. În aceste condiții adepții lui Constantin-Titel Petrescu au fost puși în minoritate, iar delegații la Congres au hotărât cu 232 voturi pentru, 29 contra și 60 de abțineri participarea la alegeri pe liste comune cu P.C.R.⁴³. Titel Petrescu a părăsit Congresul arătând că s-a falsificat voința membrilor partidului și a doua zi, 11 martie 1945, a pus bazele Partidului Social Democrat Independent. Programul acestuia promitea cetățenilor: ordine și legalitate, ridicarea nivelului de trai al populației, „repararea nedreptăților sociale”, „democratizarea și progresul țării” înfăptuite printr-o „sistematică dezvoltare industrială și agricolă și prin culturalizarea maselor populare”, punerea în valoare a bogățiilor naturale ale țării, „muncă organizată cu sprijinul Națiunilor Unite”, înfăptuirea „liniei tradiționale a social-democrației” etc. P.S.D.I. se considera „reprezentantul și apărătorul intereselor și aspirațiilor maselor muncitoare producătoare de la orașe și sate”. În concepția acestui partid viitorul României va fi „democrat și socialist”⁴⁴.

După scindarea P.S.D. au fost trimise în teritoriu instrucțiuni pentru întocmirea de tabele cu toți membrii acestui partid. Aceștia erau obligați să semneze declarații cum că se delimitează de Titel Petrescu. Mulți au semnat numai de formă, pentru a nu suferi măsuri administrative (concedieri de la

⁴² *Loc. cit.*, dos. 3/1947, f. 13.

⁴³ Ionescu-Gură 2005, p. 38.

⁴⁴ SJTAN, fond *Legiunea de Jandarmi Timiș-Torontal 1938-1949*, dos. 195/1946, f. 307.

locurile de muncă etc.) și au comentat nefavorabil această acțiune, afirmând că în ziua votării vor fi alături de fostul lor conducător⁴⁵.

Relațiile P.S.D. cu P.C.R. s-au îmbunătățit după plecarea sau excluderea „titeliștilor”⁴⁶. Un comunicat al F.U.M. Timiș-Torontal din primăvara anului 1946, după ce constată continua îmbunătățire a relațiilor dintre cele două partide, afirmă că Titel Petrescu nu are șanse electorale în județul Timiș-Torontal, deoarece întreaga conducere a organizației P.S.D. din județ este pentru colaborarea cu P.C.R., pe liste comune, la viitoarele alegeri⁴⁷. Un alt comunicat, arată că în preajma alegerilor, era necesară întărirea colaborării dintre cele două partide muncitorești. În acest sens s-a hotărât debarasarea de „elementele care împiedică înfăptuirea unității clasei muncitoare”. Pentru aducerea la îndeplinire a celor mai sus hotărâte se vor alege comisii formate din 4 social-democrați și 4 comuniști care în decurs de 10 zile vor revizui și reorganiza comitetele F.U.M. pe întreprinderi și instituții⁴⁸.

Profitând de această „reorganizare”, aripa Rădăceanu-Voitec i-a epurat din P.S.D. pe acei membri care nu s-au supus hotărârilor Congresului din 10 martie 1946. Alți membri au demisionat fără a fi constrânși⁴⁹, apoi s-au înscris în P.S.D.I.

La alegerile parlamentare din 19 noiembrie 1946 Partidul Social Democrat Independent nu a obținut decât 1,9% din voturile electoratului și practic a dispărut de pe scena politică a României. În mai 1948, Constantin-Titel Petrescu a fost arestat și va petrece 7 ani în închisorile comuniste⁵⁰. A fost eliberat în 1955, la intervenția Partidului Laburist din Marea Britanie, în contextul destinderii promovate de Moscova după moartea lui Stalin. În schimbul libertății a fost însă obligat să facă concesii publice regimului comunist, la acea dată stăpân autoritar pe soarta României. *Scânteia* i-a popularizat „schimbarea la față”. Fostul lider social-democrat se arăta impresionat de realizările obținute în cei 10 ani de regim comunist. Cu toate că el preconiza o altă cale de dezvoltare, „nu poate să nu recunoască realizările în toate domeniile și justețea politicii P.M.R.”. Arată că, probabil unii dintre prietenii săi aflați peste hotare poate se vor mira de noua sa orientare, dar el nu poate să nu recunoască realizările „cu adevărat uimitoare” din România socialistă. Prin urmare, cei care au suferit, uneori poate pe nedrept, în primii ani ai „puterii populare” trebuie să dea uitării trecutul și să pună umărul la

⁴⁵ *Loc. cit.*, dos. 146/1946, f. 2.

⁴⁶ SJTAN, fond *Frontul Unic Muncitoresc Timiș-Torontal, 1945-1947*, dos. 3/1947, f. 3.

⁴⁷ *Loc. cit.*, dos. 1/1945, f. 200.

⁴⁸ *Loc. cit.*, dos. 2/1946, f. 1.

⁴⁹ SJTAN, fond *Comitetul județean Timiș-Torontal al Partidului Social Democrat, 1944-1948*, dos. 57/1945-1947, f. 97, 229, 232, 322.

⁵⁰ Ionescu-Gură 2005, p. 43-45

înfăptuirea României noi. A făcut apoi apel la emigrația română să revină în țară și să se reconcilieze cu regimul comunist⁵¹.

După alegerile din noiembrie 1946 fricțiunile dintre social-democrați și comuniști au reapărut. Procesele-verbale ale ședințelor F.U.M. Timiș-Torontal relevă acest fapt. Astfel, la ședința din 15 ianuarie 1947, Schirk, reprezentantul P.S.D., arăta că partidul său nu a mai luat parte la ședințele Blocului Partidelor Democrat deoarece, în preajma alegerilor au fost schimbați 12 primari social-democrați, iar după alegeri nu au fost repuși în funcții. I-a răspuns reprezentantul P.C.R. Ivanici: partidul său nu era de acord cu repunerea în funcții a acestor primari pentru că „nu corespund”; era însă de acord să fie înlocuiți cu persoane provenind tot din P.S.D.⁵². În cadrul ședinței din 27 februarie 1947, confruntările dintre reprezentanții celor două partide au continuat. Cotoșman, reprezentantul P.S.D., a susținut că acuzele aduse de comuniști primarilor social-democrați nu sunt concrete și nici adevărate și a adăugat că există declarații ale membrilor P.S.D. în care aceștia se plâng că sunt terorizați de colegii comuniști. Ivanici i-a răspuns că P.C.R. nu are cunoștință de astfel de fapte. A intervenit Moise Cocoș care a arătat că prefectul județului Timiș-Torontal schimbă arbitrar primarii P.S.D.⁵³.

Un „Raport de activitate al secției de Educație Politică a P.C.R.” pe anul 1947 conține informații deosebit de acide la adresa social-democraților. Conform acestuia, conducerea P.S.D. Timiș-Torontal ar fi fost compusă numai din „elemente compromise”: Cocoș, fost agent al Siguranței; Boescu, „un escroc care și-a însușit o sumă destul de importantă de bani”; Cotoșman, fostul om de încredere al germanilor și Pirovsky, afacerist și spărgător în trecut a nenumărate greve⁵⁴.

În aceste condiții, în P.S.D. au avut loc noi epurări. Au fost schimbați o serie de membri de partid cu funcții de conducere în organizațiile locale, deoarece erau considerați „elemente ostile clasei muncitoare”⁵⁵. Au fost epurați îndeosebi cei ce se opuneau unei fuziuni imediate cu comuniștii. Se pare că nici noii conducători ai P.S.D. Lothar Rădăceanu și Ștefan Voitec nu erau foarte entuziasmați de o fuziune imediată⁵⁶, dar din oportunism s-au supus conjuncturii.

Între 28-29 iunie 1947 s-a desfășurat Conferința regionale Banat a P.S.D. În cadrul acesteia Ștefan Voitec a luat cuvântul și a arătat că singurul partid social-democrat din România, recunoscut de toate forurile internaționale era

⁵¹ *Scântea*, 18 decembrie 1955.

⁵² SJTAN, fond *Frontul Unic Muncitoresc Timiș-Torontal*, dos. 3/1947, f. 37.

⁵³ *Loc. cit.*, f. 50-51.

⁵⁴ SJTAN, fond *Comitetul județean P.C.R. Timiș-Timișoara (Timiș-Torontal)*, 1944-1947, dos. 15/1947, f. 96.

⁵⁵ Petric, *Țuțui* 1968, p. 106-107.

⁵⁶ Ionescu-Gură 2005, p. 61.

P.S.D. și nu P.S.D.I. al lui Titel Petrescu. P.S.D. era în guvern și acolo va rămâne „pentru a înfăptui socialismul în România”⁵⁷.

Între 4-9 octombrie 1947 a avut loc Congresul al XVIII-lea al P.S.D., ultimul înainte de unificare. Înainte de Congres au fost înlocuiți acei delegați considerați „nesiguri”. În aceste condiții, rezoluția adoptată la Congres a fost cea sugerată de conducătorii P.C.R. prezenți în sală: unificarea celor două partide se va face imediat, dar nu prin „contopire mecanică” ci, prin „unitate organică”, pe baza „principiilor marxism-leninismului”⁵⁸. Platforma Partidului Unic Muncitoresc s-a dat publicității la 13 noiembrie 1947. Imediat, s-au constituit comisii mixte care au prelucrat Platforma-program în organizațiile de bază ale P.C.R. și P.S.D.

La 10 decembrie 1947 s-a desfășurat ședința Comisiilor mixte județene de plase și sectoare ale județelor Timiș, Arad, Severin și Caraș. Au fost prezenți delegații Comisiei Centrale, Iosif Rangheț și Eugenia Rădăceanu. Iosif Rangheț a prezentat principiile „centralismului democratic” care vor sta la baza funcționării noului partid⁵⁹. În realitate, aceste principii ale „centralismului democratic” au fost aplicate în practică doar parțial. Frazele care aminteau de „dezbateri libere” și „hotărâri luate de majoritate” erau menite să creeze observatorului neavizat impresia existenței democrației. Practic toate hotărârile importante se luau la vârful partidului și erau obligatorii pentru cei de la bază. Centralismul democratic era de fapt un totalitarism mascat.

Platforma-program preciza că membrii P.U.M. trebuie să fie „luptători fideli pentru năzuințele și interesele poporului muncitor împotriva oricăror uneltiri ale imperialismului și reacțiunii, pentru lichidarea tuturor resturilor fasciste și reacționare”. Nu puteau fi membri de partid „elemente aparținând claselor exploatare”, iar morala proletară se baza pe „apărarea intereselor celor ce muncesc”. Un membru de partid trebuia să lupte pentru „eliminarea exploatării omului de către om” și să pună interesele generale ale partidului deasupra intereselor sale personale⁶⁰.

În luna ianuarie 1948 au fost aleși delegații care au participat la București, la Congresul de unificare. Un document intitulat „Plan de acțiune al comisiei mixte de organizare” descrie felul în care trebuiau să decurgă aceste alegeri. Între 8-10 ianuarie se vor face pregătiri pentru adunările generale, pregătiri care constau în: desemnarea și verificarea celor propuși în conducerile celulelor și organizațiilor de partid; pregătirea unui număr de activiști care vor conduce și controla felul cum decurg alegerile pe întreprinderi, instituții și circumscripții; între 20–25 ianuarie vor avea loc adunări generale județene pentru alegerea

⁵⁷ *Făclia Banatului*, 2 iulie 1947.

⁵⁸ Petric, *Țuțui* 1968, p.126.

⁵⁹ SJTAN, fond *Frontul Unic Muncitoresc Timiș-Torontal, 1945–1947*, dos. 3/1947, f. 26–27.

⁶⁰ *Loc. cit.*, f. 29-31.

delegaților la Congres⁶¹. Se sublinia că, atât delegații la adunările județene cât și delegații pentru Congres trebuiau să fie în prealabil verificați. În nici un caz nu puteau fi aleși „foști legionari, imrediști, salasiști, membri ai Grupului Etnic German, sioniști” etc. Verificarea tuturor delegaților urma să fie făcută de comisiile mixte județene, locale și de sector, iar Comisia centrală de organizare putea anula mandatele delegaților care ar fi aleși în contradicție cu normele stabilite⁶².

La 25 ianuarie 1948, în Sala Operei din Timișoara, s-au desfășurat alegerile pentru desemnarea delegaților din județul Timiș-Torontal la Congresul de unificare. Au fost prezenți 300 de delegați reprezentând „muncitorimea, țărâtimea muncitoare și intelectualitatea progresistă”. Iosif Rangheț, deputat și membru al C.C. al P.C.R., a fost delegatul Comisiei Centrale a P.U.M. pentru supervizarea alegerilor. Au fost aleși cei 25 delegați care urmau să participe la Congresul de unificare de la București. În fruntea lor se afla Emil Stanciu, secretarul organizației județene Timiș-Torontal a P.C.R.

La 1 februarie 1948, în prezența deputatului Andrei Neagu, membru al C.C. al P.C.R., a lui Ion Popescu, ministru subsecretar de stat la Interne și a altor delegați ai Comisiei Centrale de organizare a P.U.M., a avut loc instalarea Comitetului Județean Timiș-Torontal al Partidului Unic Muncitoresc. Lista comitetului cuprindea numele a 33 membri⁶³.

Între 21-23 februarie 1948 s-a desfășurat la București, într-o atmosferă festivă, cu steaguri, lozinci, aclamații, etc. Congresul de unificare a P.C.R. cu P.S.D. (Congresul I al P.M.R. sau Congresul al VI-lea al P.C.R.). Au fost prezenți 822 de delegați cu drept de vot deliberativ. Aceștia au ales Comitetul Central al Partidului Muncitoresc Român format din 41 de membri plini și 16 supleanți. Din cei 41 de membri plini, 31 proveneau de la P.C.R. și doar 10 de la P.S.D., iar dintre cei 16 supleanți, 11 erau de la P.C.R. și doar 5 de la P.S.D.⁶⁴.

După unificarea la vârf a celor două partide a avut loc unificarea la nivelul organizațiilor de bază din fiecare localitate, apoi pe fabrici, pe celule de cartier etc. Organizațiile celor două partide s-au întâlnit în cadrul unor ședințe și, luând exemplul organelor superioare, hotărâu fuziunea. Din rândul celor două organizații s-au ales membrii noului organism și s-a încheiat un proces-verbal în acest sens. De obicei acțiunea de unificare era supervizată de doi delegați trimiși

⁶¹ SJTAN, fond *Comitetul județean P.C.R. Timiș-Timișoara, 1948-1950*, dos. 6/1948, f. 2.

⁶² *Loc. cit.*, f. 3.

⁶³ Emil Stanciu, Mihai Klein, Ion Gubranchi, Mirco Jivcovici, Maria Bodar, Victor Leniș, Ion Hășmășanu, Nicolae Salamon, Eftimie Enea, Alexandru Ciont, Carol Dudaș, Ilie Murgulescu, Salomea Plăian, Roman Pircea, Dănilă Ciortuz, Ion Zăgănescu, Ioan Iliăș, Mihai Orbu, Dumitru Lupu, Ioan Bölöni, Gheorghe Dima, Ion Țenchea, Simion Incicaș, Severin Cotoară, Iacob Budu, Elisabeta Banciov, Emil Cinghiță, Elena Bîcu, Margareta Pirovschi, Desideriu Ignu, Gheorghe Mețiu, Rosalia Craiu și Gheorghe Lupu (*Luptătorul bănățean*, 4 februarie 1948).

⁶⁴ Ionescu-Gură 2005, p. 67.

de forurile superioare ale celor două partide⁶⁵. Nu peste tot unificarea organizațiilor de bază s-a desfășurat în cele mai bune condiții. Rapoartele P.C.R. arată că în Timișoara unificarea a decurs fără probleme. În județul Timiș-Torontal însă, aceleași rapoarte prezintă situația ca fiind nemulțumitoare: „Unificarea oficială s-a făcut abia la mijlocul lunii martie. În multe comune a domnit șovinismul. Membrii P.C.R. au refuzat să se unifice cu social-democrații proveniți din rândurile Grupului Etnic German”. Spre exemplu, în comuna Lovrin, din 286 de social-democrați au fost acceptați doar 2. La fel s-a întâmplat în comuna Felnac, unde în rândurile P.S.D. activau mulți țărani înstăriți (chiaburi). În comuna Saravale social-democrații au refuzat să se unifice cu comuniștii, deoarece în organizația locală a primilor erau numai români, iar la ceilalți numai sârbi. Între cele două naționalități au fost, în respectiva comună, neînțelegeri permanente. În comuna Dejan membrii P.S.D. au refuzat unificarea arătând că nu recunosc desființarea partidului lor⁶⁶. În comunele Giulvăz și Morițfeld unificarea nu era făcută nici în luna mai a anului 1948⁶⁷. În cele din urmă, aceste neajunsuri au fost depășite și primăvara anului 1948 i-a găsit pe comuniști stăpâni pe situație.

În timpul epurărilor dintre 1948-1954 o mare parte dintre social-democrați, în special cei care deținuseră funcții de conducere, au fost excluși din P.M.R. În 1957 s-a luat decizia „reabilitării” acestora. În regiunea Timișoara s-au format comisii care au luat contact cu foștii lideri locali social-democrați și au consemnat discuțiile avute cu aceștia. Unul dintre cei abordați a fost Gheorghe Voștină, fost muncitor tipograf, fost prefect al județului Arad, membru de sindicat încă din anul 1913, la data discuției pensionar. El a afirmat că în regimul comunist sindicatele „nu mai urmează vechea tradiție pentru apărarea drepturilor muncitorilor, ci se limitează numai la producție”. S-a arătat gata „să recunoască realizările obținute de regimul comunist și să ia atitudine împotriva social-democraților de dreapta”. A afirmat că a fost exclus pe nedrept din P.M.R. și era nemulțumit de pensia mică pe care o avea - 396 lei/lună - care abia îi ajungea să trăiască⁶⁸. Ștefan Feier a fost vicepreședinte al P.S.D., filiala Arad. A fost exclus din P.M.R. pe motivul că „a fost exploatare” (a avut ucenici la atelierul mecanic pe care îl deținea în proprietate). S-a abținut să-și exprime părerea în legătură cu activitatea social-democrației și s-a arătat nedumerit că P.M.R. se mai interesează de el din moment ce a fost exclus pe nedrept. Romulus Gripini, fost membru P.S.D. din 1945, era la data contactării profesor la o școală medie. A afirmat că nu îl mai interesează politica, ci se dedică întru-totul profesiei și familiei. Aurel Lascu a fost membru al

⁶⁵ SJTAN, fond *Comitetul județean P.C.R. Timiș-Timișoara, 1948-1950*, dos. 7/1948, f. 35.

⁶⁶ *Loc. cit.*, dos. 8/1948, f. 36-37.

⁶⁷ *Loc. cit.*, f. 31.

⁶⁸ SJTAN, fond *Comitetul regional P.C.R. Banat, 1950-1968*, dos. 48/1957, f. 1.

Comitetului județean P.S.D. Lugoj și primar al acestui oraș. În 1957 era angajat ca jurist consult la Sfatul Popular raional Lugoj. Avea o atitudine „sănătoasă” și nu își exprima nici un fel de nemulțumire față de regimul comunist. Carol Pirovski (Pirovsky) a fost lider al P.S.D. Timișoara. Avea o pensie de 480 lei. Se arăta uimit de realizările științifice ale U.R.S.S., dar evita să se pronunțe referitor la situația din Republica Populară Română. Trăia retras, evita discuțiile politice și se declara mulțumit de situația sa materială. Simion Cotoșman lucra ca ospătar la restaurantul „Sinaia” din Timișoara. Ducea o viață retrasă și evita să se amestece în discuții de natură politică, așa cum făceau alți colegi ai săi. Iuliu Dascăl avea o pensie de 350 lei. Pentru a putea supraviețui era ajutat cu 300 lei lunar de fiul său, medic în București. Trăia foarte retras, nu mai voia să știe nimic de politică și se mira că P.M.R. se mai interesa de el. Coloman Müller avea o pensie de 800 lei și era de mai mulți ani bolnav la pat. Era vizitat însă de mai mulți cunoscuți, cu care „nu se știe ce discuții poartă”. Ludovic Mozer a fost în conducerea P.S.D., filiala Anina. Era membru P.M.R. și avea „atitudine bună” față de regimul comunist. Idem Anton Patera, fost președinte al P.S.D. Oravița. Dumitru Păunescu fusese condamnat în 1947 la 6 luni de închisoare pentru „atitudine publică împotriva regimului comunist”. În 1957 era paralizat datorită alcoolismului. Ioan Banciu era membru P.S.D. din 1920 și fost primar al Aninei. În timpul războiului a făcut de mai multe ori „declarații de admirație față de Hitler”. În 1957 nu manifesta nici o atitudine de natură politică. Iosif Mustețiu, domiciliat în Reșița, a fost membru al C.C. al P.S.D. Avea o „atitudine rezervată” față de evoluția politică a R.P.R. etc. În 1957 erau în evidența conducerii locale de partid 74 foști conducători P.S.D.: 14 în Timișoara, 8 în Arad, 27 în Reșița, 4 în Lugoj, 12 în Caransebeș și 9 în Oravița⁶⁹.

Dintr-o notă informativă întocmită de Direcția Regională M.A.I. Timișoara în anul 1962, aflăm mai multe amănunte despre Traian Novacu, fost lider local al P.S.D. Născut în anul 1882 în raionul Oravița, român, de profesie tâmplar, a activat începând cu anul 1904 în cadrul mișcării muncitorești din Banat, ocupând mai multe funcții de conducere. După Primul Război Mondial a activat în P.S.D., pe care l-a părăsit în 1924. S-a înscris apoi în Partidul Țărănesc, devenind vicepreședinte al filialei bănățene. După 23 august 1944 a activat din nou în P.S.D. devenind primar al Timișoarei. După congresul din 10 martie 1946 a aderat la P.S.D.I. A fost proprietarul unui atelier de tâmplărie cu 4-5 angajați. Acesta i-a fost naționalizat în 1948. În 1952 a fost arestat de organele de Securitate și anchetat în legătură cu „activitatea de dezbinare a clasei muncitoare”. I s-a fixat domiciliu obligatoriu în comuna Iacobeni, regiunea Suceava, unde a stat până în 1955 când i s-au ridicat restricțiile

⁶⁹ *Loc. cit.*, f. 2-11.

domiciliare și a putut să se reîntoarcă la Timișoara. De atunci a fost „lucrat informativ” de Securitate, ajungându-se la concluzia că și-a păstrat poziția de „social-democrat de dreapta”. În discuții particulare a făcut afirmații de genul: „Politica din România se va schimba iar conducătorii își vor da seama că au greșit. Până la urmă tot socialismul este mai bun decât comunismul”; „Nu am aderat la fuziunea dintre P.C.R. și P.S.D. pentru că nu m-am împăcat cu metodele P.M.R.-ului care a activat în spiritul cultului personalității lui Stalin. Eu am rămas socialist convins, doctrină de la care nu pot să mă abat” [afirmație făcută în anul 1961 – n.n.]; „Nu mă împac și nu sunt de acord cu guvernarea forte a regimului comunist. Trăiesc cu speranța că regimul comunist va lua odată sfârșit, iar social-democrații vor avea un cuvânt în conducerea statului” [afirmație din anul 1962 – n.n.]. Continua să aibă „manifestări ostile regimului”, comenta în mod „tendențios” hotărârile și măsurile luate de P.M.R. și de guvern, critica nivelul de trai, „manifesta neîncredere față de politica dusă de lagărul comunist” etc. Afirma că în R.P.R. „salariile sunt mici, viața este scumpă și muncitorii nu pot trăi. Burghezia de ieri a pierit, dar nedreptatea și absurditatea trăiesc... Comuniștii falsifică totul, ei fac numai propagandă prin aceea că muncitorii din alte țări trăiesc în mizerie, dar și la noi este la fel... În țările capitaliste muncitorii sunt exploatați, dar au dreptul să se asocieze, să facă greve și revendicări, pe când la noi nu e posibil. Dacă un muncitor ar îndrăzni să se manifeste contra conducerii ar fi arestat. La noi nu există libertatea cuvântului și a presei”. A comentat pozitiv evenimentele din Ungaria din toamna anului 1956. Din 1957 primea o pensie de ilegalist în valoare de 700 lei. Cu toate acestea continua să aibă „manifestări dușmănoase” la adresa regimului⁷⁰.

După unificarea cu P.C.R.. în februarie 1948, P.S.D. și-a încetat practic existența, iar social-democrația a dispărut din România pentru mai bine de 40 de ani. Socialiștii care s-au pronunțat pentru unificare au fost în cea mai mare parte epurați din P.M.R. Cei care au rămas cu Titel-Petrescu și au trecut în opoziție au înfruntat pușcăriile comuniste sau, în cel mai bun caz, domiciliul forțat și marginalizarea socială. La sfârșitul anilor '50 majoritatea se retrăseseră într-un exil interior, idealurile pentru care luptaseră în tinerețe fiindu-le spulberate. Foarte puțini erau cei care mai sperau într-o schimbare de regim și în renașterea social-democrației.

⁷⁰ *Loc. cit.*, dosar 79/1961, f. 144-148.

Évolution de la sociale-démocratie au Banat (1944-1948)
RÉSUMÉ

Dans la région de Banat propagation de l'idéologie socialiste a fait sur la filière Vienne-Budapest, dans les trois dernières décennies du XIX-le siècle.

Après le Première Guerre Mondiale, la section roumaine du Parti Sociale Démocratique Hongrois a quitté ce parti et il a collaboré avec le Parti National Roumain pour union de la Transilvanie et du Banat avec la Roumanie.

En 1921, suite à l'intervention de Moscou, le Parti Sociale Démocratique Roumain s'est divisé en deux. La majorité de délégués qui ont participé au congrès, déroulé entre 8-13 mai 1921, ont voté pour l'affiliation à la troisième Internationale Communiste et pour la transformation du Parti Sociale Démocratique Roumain en Parti Communist. Les membres qui ont refusé l'affiliation, en 1927 ont refait l'ancien Parti Sociale Démocratique Roumain.

Pendant toute la période interbelique les social-démocrates roumains ont refusé la collaboration avec les communistes car ils les considéraient des simples exécutants des ordres venus de Moscou.

Au début de l'année 1944, suite à l'approche de l'Armée Soviétique de la frontière roumaine, les social-démocrates ont accepté la collaboration avec les communistes dans le cadre du Front Unique Ouvrier. Mais, dans la région de Banat ont existé pendant toute la période 1945-1948 disputes entre le deux parti.

Après avoir gagné par fraude l'élections parlementaires en novembre 1946, le Parti Communist a décidé la réunion du mouvement ouvrier en Roumanie. Cela s'est réalisé en février 1948, le Parti Sociale Démocratique et le Parti Communist ont fusionné et ont formé le Parti Ouvrier Roumain. L'année suivante a commencé l'épuration du nouveau parti. Les principaux visés ont été les social-démocrates. De nombreux membres ont été éliminés du Parti Ouvrier Roumain, et quelques-uns ont fait de nombreuses années de prison.

Abrevieri bibliografice

- Iancu 2007 - Gheorghe Iancu, *Justiție românească în Transilvania (1919)*, Cluj-Napoca, 2007
 Ionescu-Gură 2005 - Nicoleta Ionescu-Gură, *Stalinizarea României. Republica Populară Română. 1948-1950: Transformări instituționale*, București, 2005
 Jurca 1994 - Nicolae Jurca, *Istoria social-democrației din România*, București, 1994
 Marin, Lunčan 1984 - William Marin, Ioan Lunčan, *Două secole de luptă revoluționară în sud-vestul României (1733-1948)*, Timișoara, 1984
 Narai 2008 - Eusebiu Narai, *Situația politică în județele Caraș și Severin (1944-1948)*, Timișoara, 2008
 Nedelea 1994 - Marin Nedelea, *Istoria României. Compendiu de curente și personalități politice*, vol. II, București, 1994
 Petric, Țuțui 1968 - Aron Petric, Gheorghe Țuțui, *Unificarea mișcării muncitorești din România*, București, 1968
 SJTAN - Serviciul Județean Timiș al Arhivelor Naționale
 Tismăneanu 2005 - Vladimir Tismăneanu, *Stalinism pentru eternitate. O istorie politică a comunismului românesc*, Iași, 2005

Cuvinte-cheie: socialism, social-democrație, comunism, democrație, dictatură, unificare.

Mots clés: socialisme, social-démocratie, communisme, démocratie, dictature, unification.

